

**Мельник С. А., студентка спеціальності 081 «Право»
Науковий керівник: Подковенко Т. О. к. ю. н., доцент кафедри теорії права та конституціоналізму**

(Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна)

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ВИРАЗ ОСОБИСТІСНОЇ ЦІННОСТІ ПРАВА

Права людини розвиваються та трансформуються протягом усього історичного розвитку людства. Вони «підлаштовуються» під умови навколишнього середовища, зміни соціокультурного фону, соціально-економічний розвиток суспільства та під соціум в контексті його як сукупності окремих індивідів із власними потребами, бажаннями, ідеями та поглядами на світ. Яскравим прикладом цьому є виокремлення четвертого покоління прав людини – досить дискусійної категорії, обговоренням і розробкою якої займається велика кількість юристів-науковців та практиків. Права людини як явище універсальне – це спільний здобуток усього міжнародного співтовариства як такого, тобто результат розвитку держав та їхньої взаємодії. Права людини уособлюють найвищі цінності, що випливають із категорії цінностей у праві – справедливості, рівності і свободи. Права людини та особистісна цінність права є взаємопов'язаними категоріями.

Метою дослідження є з'ясування взаємозалежності прав людини та особистісної цінності права, окреслення і осмислення цих категорій.

Право є різносторонньою категорією. У залежності від аспекту, з якого дане поняття розглядається, право може мати різне значення та своїм конкретним визначенням відображати різну ідею і суть. Проте його філологічна форма виразу у слові «право» не змінюється. Це відображає багатозначність та багатофункціональність права і втілюється у його цінності. Як загальносоціальне явище, право – це певні можливості суб'єктів суспільного життя, які об'єктивно зумовлюються рівнем розвитку суспільства і мають бути загальними та рівними для всіх однойменних суб'єктів [1, с. 159]. Відповідно, право є чи не одним із найскладніших суспільних явищ. При цьому воно завжди торкається інтересів кожної людини, різних частин суспільних класів з числа населення, чим і викликає до себе надзвичайно широкий інтерес. І, власне, цінність права виражається у тому, що воно є юридичною мірою досягнутої в суспільстві соціальної свободи. По мірі соціального прогресу воно все більше наповнюється ідеями свободи, рівності, справедливості, внаслідок цього здійснюючи все більший моральний і виховний вплив на суспільство [1, с. 200]. Очевидно, що звідси й випливає безпосередній вплив права на упорядкування та регулювання суспільних відносин за рахунок підвищення рівня правосвідомості громадян та встановлення певних норм – правил поведінки, однією з ознак яких є караність за їх невиконання.

Право як категорія не виражене матеріально, але є логічним підґрунтям та базисом для правових норм, які, у свою чергу, мають форму виразу – виражаються у нормативно-правових актах, судових прецедентах, правових доктринах тощо. Тому цінність права є не матеріальною, а радше духовною – вона закладається на рівні внутрішнього світу людини. Для індивіда, який володіє достатнім для усвідомлення фундаментальних категорій рівнем розвитку, право є значущим, воно має важливість для соціального елемента. Це і є цінність права. А у чому ж полягає особистісна цінність права? Згідно з твердженням Рабіновича П. М.: «Цінність права – це його позитивна значущість (роль) у задоволенні потреб учасників суспільного життя. Особистісна цінність передбачає формування права стосовно кожної людини... Особистісна цінність юридичного права визначається, зрештою, мірою (змістом та обсягом) тих реальних можливостей (свобод), які воно надає людині за певних історичних умов» [2].

Отож, особистісна цінність права – це, по суті, право, яке є індивідуалізованим та втілюється, відповідно, у категорії прав людини. Звідси випливає наступне визначення: права людини – це основні можливості індивідів, що визначають стандарти поведінки людей та забезпечують їм нормальне існування.

Сучасні права людини є результатом довготривалого історичного розвитку суспільно-політичної думки, поступового формування стандартів, що стали нормою життя сучасного демократичного суспільства. Вважається, що ідея прав людини виникла у V–VI століттях до н.е. у стародавніх грецьких полісах. Мислителі, а саме Платон, Протагор, Сократ, Аристотель, Перикл, уперше відзначили тісну взаємодію прав людини та панування закону (зовнішньої форми вираження права) у суспільстві [3, с. 10]. А вже у сучасних наукових працях процес формування концепції основних прав людини найчастіше пов'язують із такими важливими нормативними актами як Велика хартія вольностей 1215 р., Петиція про право 1628 р.; Білль про права 1789 р., Декларація незалежності США 1776 р., Декларація прав людини і громадянина Франція, 1789 р. та ін. [4, с. 103-104]. Наведені у прикладі законодавчі акти реально відображають розвиток концепції прав людини, встановлюючи ті положення, які є актуальними й на сьогоднішній день.

У сучасності права людини, зазвичай, розглядаються як права, що притаманні кожній людині в силу того, що вона є людиною. Дані права встановлюють той необхідний мінімум, який потрібен, щоб забезпечити людині «людське» існування [3, с. 10]. Власне, нинішня міжнародна система формування та захисту прав людини і громадянина виникла після двох світових воєн – Першої та Другої, в рамках створеної у 1945 році Організації Об'єднаних Націй. Даною міжнародною організацією у 1948 році було прийнято документ універсального характеру – Загальну декларацію прав людини. Кожен охочий може ознайомитись із оригінальним текстом документа Universal Declaration of Human Rights, перейшовши на офіційний веб-сайт United Nations (ООН), або ж на офіційний веб-сайт законодавчого органу держави, яка є членом ООН, зокрема, в Україні із текстом Загальної декларації прав людини 1948 року можна ознайомитись на веб-сайті Верховної Ради України. Але, варто зауважити, що український переклад тексту Декларації і її положень не є офіційним.

Декларація складається з преамбули та 30 статей, у яких закріплено основоположні права людини, що випливають, де-факто, із концепції природного права [5]. Права, втілені у Загальній декларації прав людини, відображають прогрес людства, і у той же час ґрунтуються на природному праві, яке визначає право як вищу міру справедливості – особливо яскраво це висвітлено у перших трьох статтях документа.

Права людини та право дійсно є тими категоріями, що доповнюють одна одну, бо особистісна цінність права знаходить своє вираження у правах людини, у той же час як права людини не змогли б виникнути і повноцінно існувати без особистісної цінності права. Адже безпосередньо ця цінність права (особистісна) якраз і являє собою здебільшого адаптацію права саме під індивіда, як під одиницю великої маси людей – соціуму. Тому, дійсно ці категорії є взаємопов'язаними: відбулось виокремлення прав людини з загального широкого поняття права. І це виокремлення не змогло б реалізуватись без відокремлення поняття цінності права. Як категорія, права людини мають довгу історію розвитку та становлення, можна прослідкувати, що вони є залежними від умов навколишнього середовища, соціально-економічного розвитку суспільства, рівня правосвідомості людей і т. д.. Перелік прав людини може відрізнятись у залежності від частини світу, рівня розвитку держави у всіх секторах економіки та багатьох інших чинників, проте, універсальний перелік прав людини, що міститься в Загальній декларації прав людини 1948 року, має виконуватись усіма державами незалежно від жодних умов – бо це саме ті права, які прямо виходять з ідеї «права як справедливості», що передбачено теорією природного права.

Перелік посилань:

1. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. й доп. Тернопіль: Екон. думка, 2016. 574 с.
2. Рабінович П. М. Аксиологія права. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Аксиологія права](https://vue.gov.ua/Аксиологія_права) (дата звернення: 14.10.2023)
3. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навч. посібник. Київ: Видавництво «ФОРМ Голембовська О. О.», 2018. 168 с.
4. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
5. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10. 12. 1948 р. №995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015/conv#Text (дата звернення: 14.10. 2023)